

DELOVANJE SISTEMA OPAZOVANJA IN OBVEŠČANJA

Jelko Kacin*

Sistem za opazovanje in obveščanje ob naravnih in drugih hudih nesrečah omogoča učinkovito povezavo organov vodenja in reševalnih ekip. Vsebinski njegovega dela je treba nameniti več pozornosti, predvsem pa doseči enako stopnjo pripravljenosti na celotnem ozemlju SR Slovenije. Zmanjšati moramo priprave za delo v vojni v korist načrtov za delo v miru. Izkušnje na Gorenjskem kažejo, da je treba z vlogo centrov za obveščanje seznaniti vse občane. Najtežje delo čaka CO ob nesrečah z nevarnimi snovmi. Predstavljen je model ukrepanja ob izlitju žveplene kisline.

Sistem opazovanja in obveščanja (SOO) deluje na območju SR Slovenije na enakih izhodiščih kot v drugih predelih Jugoslavije. Sistem, ki ga razvijamo pri nas, je sestavljen del enotnega SOO v Jugoslaviji. Seveda pa ugotavljamo v njegovem dosedanjem razvoju nekatere posebnosti, ki jih je treba predstaviti že v uvodu. Vsakdanje delovanje SOO temelji na delu centrov za obveščanje (CO) občin, ki so sedež posameznih pokrajin. V vseh ostalih občinah so CO aktivni le v delovnem času upravnih organov za ljudsko obrambo. Operativna vrednost zadnjih je vprašljiva. Razlogov za tako trditev je kar nekaj, najpomembnejši pa so naslednji:

1. Delavec, ki opravlja dela za potrebe centra, ima zelo široko delovno področje v upravnem organu, hkrati je skoraj po pravilu edini delavec na tem področju. Če ob tem strokovnem delu skrbi še za kak drug del sistema SLO in DS, je čas, ki ga lahko namenimo CO, že prepolnjen. Med njegovo fizično odsotnostjo (delo, dopust) je operativna sposobnost še nižja.
2. Center za obveščanje je povsem odvisen od informacij, ki jih posredujejo elementi dopolnilnega opazovalnega omrežja. Vsaka občina določi s sklepom izvršnega sveta lastno dopolnilno opazovalno omrežje in mu opredeli naloge ter medsebojne obveznosti. Praksa pa kaže, da v večini občin, ki niso sedež pokrajine, zavest o obstoju centra ni dovolj razvita ne v občinskih strokovnih organih, še manj pa v organizacijah združenega dela, krajevnih skupnostih, organizacijah in društvih ter še posebej pri občanah. Ti pogosto sploh ne vedo, da center obstaja, nejasne pa so tudi predstave o njegovem namenu, načinu delovanja in uporabni vrednosti.
3. Meje pokrajin se načeloma ujemajo z mejami področja posamezne telefonske območne skupine. To v praksi pomeni, da je telefonska številka 985 uporabna le za CO v občini, kjer je sedež pokrajine, vsi ostali centri posameznih občin pa imajo nekarakteristične pet- ali šestmestne telefonske številke, ki jih ljudje ne poznajo.

S posebnimi dogovori med sekretariati za ljudsko obrambo in podjetji za PTT promet je mogoče zagotoviti (omogočiti) preklap telefonske številke 985 v posamezne (praviloma le delno aktivne) občinske centre na področju pokrajine. Preklop je smiselno le tedaj, ko je v CO občine za določen čas organizirano celodnevno

dežurstvo — v primeru naravne ali druge hude nesreče večjega obsega.

Te nastete slabosti je mogoče relativno enostavno in hitro preseči s strokovnim delom CO v sedežih regije, kjer vztrajamo na 24-urnem neprekinjenem delovanju. Žal pa te zahteve še ne izpolnjujemo na celotnem območju SR Slovenije, kar je razvidno iz preglednice št. 1. Območje SR Slovenije je razdeljeno na 13 pokrajin (regij), ki sovpadajo z 11 telefonskimi omrežnimi skupinami. Takó območje telefonske omrežne skupine 061 obsega področje pokrajin Ljubljana mesto in Ljubljana okolica, območje koroške pokrajine pa še nima samostojne omrežne skupine, zato se pozivi na tel. 985 preusmerjajo v mariborski CO. Trenutno še vedno nimamo zagotovljenega stalnega odziva na tel. 985 v omrežnih skupinah 065 Nova Gorica, 0601 Trbovlje ter 0608 Brežice. V omrežnih skupinah 067 Postojna, 063 Celje ter 069 Murska Sobota pa so za nočni čas uredili prehodne rešitve z avtomatsko tajnico, ki napoti sogovornika, naj pokliče stalno službo UNZ, z dežurstvom pri vratu SO ter z avtomatskim preklpom na stalno službo UNZ.

Trdim, da so to lahko le prehodne rešitve, saj je za popolno operativno sposobnost CO v sedežih regij nujno 24-urno neprekinjeno strokovno sprejemanje, obdelava in posredovanje obvestil. Dokler CO niso v zavesti večine subjektov sistema SLO in DS sprejeti kot nujen, zanesljiv, utemeljen in stalen element sistema, toliko časa so prizadevanja strokovnih delavcev CO obsojena na donkihотовski boj z mlino na veter. Status in delo CO še ni povsod sestavni del elementov ocenjevanja dela oblastnih organov in posameznih odgovornih funkcionarjev za tekoče mandatno obdobje.

Delo v regijskih CO je še toliko bolj pomembno, ker omogoča racionalizacijo delovanja SOO v regiji, saj morajo stroške njegovega dela prevzeti vse občine regije. Za ta strošek pa lahko pričakujejo razbremenitev dela lastnih upravnih organov za LO, zniževanje stroškov ter zlasti nujno potrebno krepitev medobčinskega sodelovanja. Integracijski dejavniki igra danes, v času gospodarske in politične krize ter zlasti spoznavanja mnogih zmot in zablod iz preteklega obdobja, pomembno vlogo. Čas je, da spoznamo, da so nujne določene racionalizacije, ki kljub regijskemu združevanju nekaterih funkcij sistema SLO in DS ne pomenijo odtujevanja izvršnih pristojnosti temeljnih družbenopolitičnih skupnosti — občin.

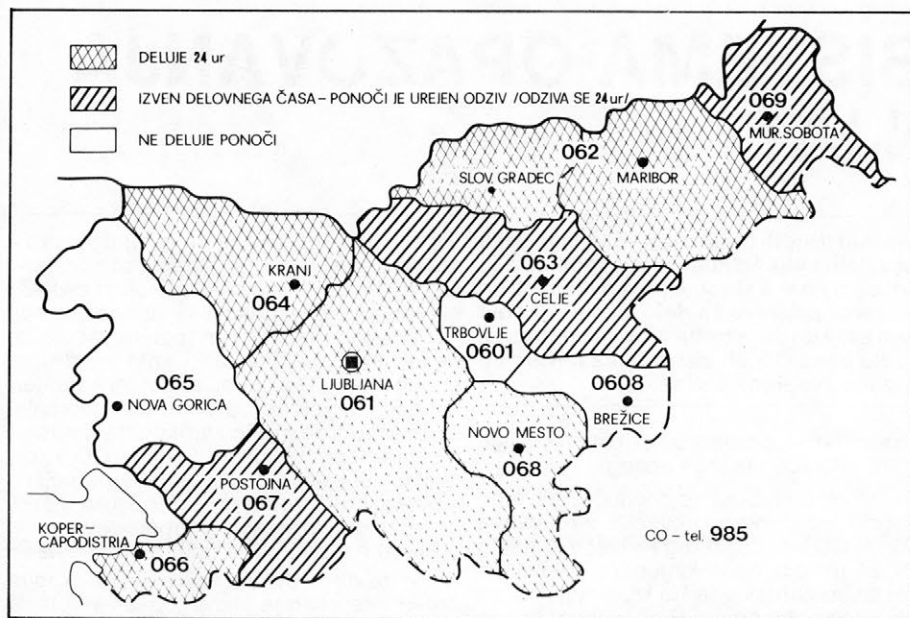
V sedežih regij so locirane mnoge strokovne organizacije in organi kot npr.: poklicne gasilske enote, stalne službe UNZ, medobčinske inšpekcijske službe, zavodi za socialno medicino in higieno, sodišča in tožilstva, medicinski centri in druge strokovne OZD z usposobljenimi kadri ter ustrezno tehnično opremo. Usklajevanje ukrepanja z dežurnimi funkcionarji posameznih občin ob posredovanju CO v regijskem središču dopušča racionalnejše, hitrejše, bolj strokovno, cenejše ali z eno besedo bolj operativno posredovanje v primeru naravnih in drugih hudih nesreč.

Načelna vloga SOO ob naravnih in drugih hudih nesrečah je jasna, obseg vključevanja oziroma obseg aktiviranja sistema pa je odvisen predvsem od vrste in obsega nesreče. Ob nesrečah manjšega obsega bo delo zmogel že dežurni delavec CO v regijskem središču. Ko bo šlo za večjo nesrečo v drugi občini, bo aktiviran strokovni delavec upravnega organa za LO prizadete občine, ki bo po odredbi predstojnika oziroma izvršnega sveta aktiviral domači CO, da bo deloval 24 ur, vse dokler razlog za aktiviranje ne preneha. Ob velikih katastrofah pa bo treba aktivirati širši sestav CO, da bo dežurni delavec dobil številčno in strokovno okrepitev do obsega, ki ga narekuje pričakovan dotok, obdelava in posredovanje informacij velikemu številu uporabnikov. Če pa bo šlo za kontaminacijo večjega obsega, lahko pričakujemo tudi odločitev o aktiviranju osnovnega opazovalnega omrežja — vizualnih opazovalnic. Stalne posadke bodo iz lokacij, ki omogočajo nadzor kontaminiranega oblaka, neprekinjeno nadzirale dogajanje na ozemlju občine in svoja spoznanja čim hitreje posredovale v CO. Operativna skupina CO bo vse pridobljene vhodne informacije obdelala in takoj posredovala organom vodenja, bodisi občinskemu štabu za civilno zaščito, izvršnemu svetu, strokovnim organom in organizacijam pa tudi CO ali dežurnim funkcionarjem sosednjih občin ter republiškem centru za obveščanje.

Tak način posredovanja obvestil med CO občine, CO v občini, ki je regijsko središče, ter republiškim CO omogoča tekoče informiranje na vseh ravneh. Pravočasna in objektivna obveščena ali pa odsotnost takih obvestil je lahko tudi podlaga širši družbenopolitični skupnosti za oceno, da organi vodenja in strokovni organi prizadetega območja ne obvladujejo stanja. Tako spoznanje pa je spet predpogoji za aktiviranje organov in organizacij ter delov sistema SLO in DS sosednjih območij in njihovo strokovno pomoč na prizadetem območju.

O taki predstavitvi šolskega modela delovanja SOO se hitro poenotimo, doseganje uresničevanja te zamisli pa je dolgotrajen, večplasten in zahteven proces, ki ga še ne obvladujemo v zadostni meri. Da bi to dosegli, je treba nenehno širiti vedenje o vlogi SOO, dopolnjevati programe uspo-

* Skupščina občine Kranj, Upravni organ za ljudsko obrambo, Trg revolucije 1, Kranj.

Centri za obveščanje (CO).

sabljanja delavcev CO, obveznikov SOO, dopolnilnega opazovalnega omrežja in organov vodenja. Pri tem gre za doseganje cilja, ki ga istovetimo s pojmom operativna usposobljenost sistema SLO in DS. To je danes še oddaljen cilj, ki se mu skušamo približati po različnih, ne vedno medsebojno usklajenih in racionalnih poteh. Ni dovolj želeli in ukazati, treba je predvsem poznati in znati na vseh ravneh odločanja in delovanja SOO.

Kje so ključni problemi? Predvsem strokovni delavci upravnih organov za LO, republiški sekretariat za LO pa ni nobena izjema, se veliko raje posvečajo tehniki kot vsebini dela CO, kot ključnih elementov SOO. Res je, da je brezhibno delovanje sredstev zvez v razmerah, ko normalni viri komuniciranja odpovedo, predpogoj za ukrepanje v realnem času. Ne želim zmanjševati pomena tehnike in usposobljenosti delavcev za njeno obvladovanje, toda vloge CO ne smemo omejiti na medij komuniciranja. Prav suvereno obdelovanje sprejetih obvestil, vodenje o naslovniku, ki lahko posreduje iskane podatke, ter zlasti poznavanje delovanja organov, ki potrebujejo osnovno bazo podatkov, so tisti del vedenja, ki dejavnega delavca v CO spremenijo v subjekt odločanja. Njegove odločitve ne morejo biti posledica intuicije, naravne inteligence in osebne podjetnosti posameznega človeka. So lahko in prav je, da bi bile tudi to, vendar potrebujemo sistem usposabljanja in zlasti vnaprej pripravljene in usklajene načrte ukrepanja, ki bodo tudi v stresni situaciji, ki ji je izpostavljen posameznik, omogočale suvereno, strokovno in pravočasno ravnanje dežurnih delavcev.

Čeprav je vsem jasno, da lahko naravne in druge hude nesreče doživimo vsak trenutek, so načrti delovanja v vojni, pa tudi v tako oddaljenih pogojih, kot je delovanje na začasno zasedenem ozemlju, natančneje izdelani kot dokumenti, ki naj predvidijo način in vsebino dela v razmerah, s katerimi se ukvarjam v tem prispevku. Razkorak, ki sem ga opisal zgoraj, meji že na povampirjenost sistema, zato je skrajni čas, da opustimo obsedenost z vojno, ki je nismo doživeli že 43 let. Smo pa v tem času preživeli veliko hudih preizkušenj, v

katerih se nismo ustrezno znašli, predvsem pa se vedno nismo znašli v realnem času. Kaj moramo torej storiti?

Potrebne so trdne usmeritve in na njih temelječi programi dograjevanja SOO. Tak program mora vsebovati materialne, tehnične, finančne, kadrovske in predvsem vsebinske elemente sprememb. Še tako dober program krepitve SOO ne bo dosegel svojih ciljev brez sočasnega in medsebojno usklajenega prizadevanja na celotnem ozemlju SR Slovenije. Menda je že prišel čas, ko lahko pozabimo na avtarkijo mestnih držav brez sočasnega obdobja, ki ne omogočajo gmotnih, kadrovskih in vsebinskih podlag za neprekinjeno delo SOO v občinah. Regijska organiziranost CO je racionalna možnost, ki zahteva takojšnjo uresničitev.

Izkušnje, ki smo jih pridobili ob delu CO v Kranju, ki opravlja skupne funkcije za celotno Gorenjsko pokrajino (občine Škofja Loka, Kranj, Trzin, Radovljica in Jesenice), so podlaga za trditve v tem prispevku. Z dveletnim neprekinjenim delovanjem je CO po zaslugi delavcev centra, vseh upravnih organov za LO in izvršnih svetov prebil led ne samo v občinskih vodstvih, ampak tudi v zavesti in praksi organizacij združenega dela in mnogih občanov. Izvršni sveti so zagotovili materialne pogoje za delo CO, s posebnim sklepom in razporedom zavezali k stalnemu dežurstvu širok krog najodgovornejših funkcionarjev in s svojimi sklepi o organizaciji dopolnilnega opazovalnega omrežja vzpostavili osnovne predpogoje za učinkovitost SOO. Pregled dela CO v tem obdobju kaže, da je vse manj dogodkov na ozemlju Gorenjske, kjer bi vsebino in obseg dogodka prikrivali, čas od dogodka do trenutka strokovnega posredovanja pa je vse krajši. Najbolj razveseljuje, da se ob posameznih incidentih na kraju dogajanja zbira vedno več pravočasno obveščenih predstavnikov organov in organizacij. To omogoča popolnejšo oceno stanja, razlogov za nastanek in izbiro načina ukrepanja, ki naj zmanjša ali odstrani posledice dogodka ter prepreči ponovitev v prihodnje. Mnoga dosedanja aktiviranja so prav na podlagi vseh spoznanj omogočila tudi realnejše ocene dežurnih delavcev

CO, ki morajo po sprejemu obvestil ukrepati. Ti danes bolj realno ocenjujejo dogodke že v fazi zbiranja osnovnih informacij. V fazi aktiviranja strokovnih organov in organizacij se že lahko izognejo občasnemu preobsežnemu aktiviranju, ki smo mu bili pogosto priča v začetnem obdobju. Predvsem se danes vsi naštetih organi dobro zavedajo medsebojnih obveznosti ter zahtev in možnosti CO.

Veliko vlogo imajo zlasti občani, saj so velikokrat prvi prisotni na kraju dogodka — nesreče. Veliko začetnih obvestil dobijo delavci CO prav od naključno prisotnih občanov. Ocenjujemo, da smo tak obseg vedenja o obstoju in nalogah CO dosegli ob pomoči štirih izhodišč:

1. Regijsko glasilo in glasila OZD in KS so pogosto pisala o delu CO. Enaka trditev velja tudi za programe lokalnih radijskih postaj, ki so veliko prispevali k motiviranju ljudi za sodelovanje s CO.
2. Delavci CO so se neposredno vključevali v redne in lokalne radijske programe kadarkoli so menili, da so njihova opozorila, obvestila in spoznanja uporabna za širši krog občanov. Ob posredovanju naših obvestil v tisku vir informacije (CO) ni bil nikoli izpuščen, nasprotno, novinarji so vir še poudarili.
3. Pripravili smo poseben video z naslovom »CO — tel. 985«. Gradivo smo posneli na ozemlju celotne Gorenjske, v vseh občinskih CO, v členih dopolnilnega opazovalnega omrežja. Osnovne smotre smo skupaj zasnovali za celo pokrajino. V občini Kranj smo dopolnili program usposabljanja občanov in v letu 1988 osrednjo temo posvetili delovanju CO in sistemu SOO. Uporaba videa v vseh krajevnih skupnostih je nalletela na zelo ugoden odmev, ki je celo presegel naša začetna pričakovanja. Prav spoznanja v letu 1988 so pri nas še utrdila prepričanje, da so velika začetna vlaganja v programe in izvedbo usposabljanj ljudi povsem upravičena, saj so rezultati v primerjavi z vlaganji neprecenljivi. Pri nas jih istovetimo s tremi spoznanji občanov: vedenje o obstoju in vlogi CO ter motiviranost za sodelovanje z njim. V letu 1989 bo tako lastno oddajo začela uporabljati še ljubljanska regija. Trdim, da je napočil čas, ko bi se do takega spoznanja lahko prikopal tudi Republiški sekretariat za ljudsko obrambo.
4. CO je prevzel nočno dežurstvo za potrebe živinorejsko-veterinarskega zavoda in tudi v zavesti kmetijskega prebivalstva hitro dobil priznanje družbeno koristne in upravičene ustanove. Dober glas pa seže v deveto vas, pravi slovenski pregovor.

S temi dveletnimi rezultati smo SOO zagotovili dovolj široko osnovno bazo začetnih podatkov in identificirali tudi uporabne informacije. Ne samo, da vemo, kdo bodo oziroma bi lahko bili uporabniki storitev CO, ti take storitve tudi že zahtevajo.

Takih zahtev pa bo še veliko več zlasti ob naravnih in drugih hudih nesrečah, zato se moramo nanje v CO in SOO pravočasno pripraviti. En segment naših priprav bom ilustriral z načrtom ukrepanja ob nesrečah z nevarnimi snovmi. Ob pomoči mnogih organov in organizacij v občini Kranj in celotni Gorenjski ga je pripravil in uskladi Občinski štab za CZ, sprejel pa izvršni svet SO Kranj. Operativni del

Univerzalni ukrepi

Izvajalec	Naloga	Odgovoren	Čas
1. GRS — Gasilska reševalna služba	— identificirati snov po dokumentih — preprečiti iztekanje in požar — umakniti ljudi z odprtega prostora — 200 m od nesreče, zatesniti prostore — megafon	vodja izmene	takoj
2. UNZ — stalna služba	— identificirati snov po dokumentih — zavarovati mesto nesreče, umakniti ljudi z odprtega prostora 200 m od mesta nesreče, zatesniti prostore — megafon, preusmeriti promet	miličnik	takoj
3. ZSMH	— detekcija in identifikacija v primeru težav zahteva pomoč ELMO	dežurni ekolog prek 985	takoj
4. UISG — vodnogospodarski inšektor	— odrediti dodatne strokovne ukrepe	inšpektor	takoj
5. Oš CZ	— preveriti izvajanje ukrepov a) umik 200 m od mesta nesreče b) zagotoviti prečrpavanje v nadomestne cisterne — izvrši GRS Kranj, v primeru jedke snovi izvrši prečrpavanje PGB Ljubljana (specializirano intervencijsko vozilo) c) zahtevati nevtralizacijo	načelnik poveljnik člab štaba za RBK	takoj

LOKACIJA: križišče ČIRČE — PROMETNA NESREČA — VLAČILEC SE VNAME

SNOV: KONCENTRIRANA ŽVEPLENA KISLINA

Ukrepanje:

Naloga	Odgovoren	Čas
1. Umik ljudi je potreben; v primeru dežja se izvaja v večjem obsegu.*		takoj
2. Obvestiti prevoznika — Cinkarno Celje, KOGP Kranj in VGP Kranj.	načelnik ali poveljnik Oš CZ	takoj
4. Poklicati specialno vozilo.	član štaba	takoj
5. Pripraviti apneno mleko za nevtralizacijo, sicer nastopijo hude poškodbe v betonskih strukturah; apno poiskati v KOGP, KŽK Hrastje ali Merkur — Gradbinka. Za nevtralizacijo z NaOH uporabimo kemikalijo Iskre Telematike ali Save.		
6. Zaježiti izlito snov in jo zadržati na cesti	OŠLAJ, EKAR, KASTELIC	takoj
7. Poškodbe na ljudeh močno izpirati z vodo (glej št. 37 — 1. in 2.) in zagotoviti prevoz v KC Ljubljana.	REMŠKAR	takoj
8. Obvestiti dežurnega funkcionarja SO Kranj, obvestiti medobčinskega funkcionarja UNZ — stalno službo.	vodja akcije prek 985	ko je mogoče

načrta ukrepanja vsebuje modele pristopa, aktiviranje, pristojnosti, strokovno ukrepanje in medsebojne obveznosti v primeru šestih vnaprej obdelanih nesreč z različnimi nevarnimi snovmi. Opomnik za delo, ki vsebuje ključne elemente celovitega pristopa, je na voljo:

- občinskemu štabu za CZ,
- dežurnemu delavcu CO na telefonski številki 985,
- odgovornim delavcem OZD, organov in organizacij, ki jih CO aktivno vključuje v obvladovanje nesreče.

Celoten model temelji na dveh zaporednih fazah, pri čemer v prvi fazi še nimamo povsem zanesljivo identificirane nevarne snovi. V prvem, splošnem delu dežurni delavec CO poskrbi za takojšnje obveščanje in aktiviranje potrebnih organov in organizacij. Hkrati mu opomnik omogoča tudi

posredovanje bistva vnaprej dogovorjenega načina ukrepanja posameznega organa odgovorni osebi tega organa. Dežurni delavec tako v pravem pomenu postane subjekt ukrepanja. Lahko aktivno posega še v strokovni del ukrepanja, če odgovorni delavec na kraju nesreče iz različnih razlogov ne obvladuje razmer v celoti. Po zanesljivem razpoznavanju preidemo v drugo, strokovno fazo ukrepanja, ki vključuje tudi odstranjevanje posledic dogodka.

Vsebinska obeh faz ukrepanja za primer nesreče z žvepleno kislino je predstavljena v preglednicah 2 in 3.

Za konec bom še enkrat ponovil cilje, ki smo jih s takim načinom dela dosegli:

- Seznanitev vseh organov in organizacij z njihovimi možnostmi in nalogami ob nesrečah z nevarnimi snovmi.

- Usklajevanje pogledov na način ukrepanja in medsebojne obveznosti.
 - Skrajšanje časa od nesreče do prihoda vseh strokovnih organov na kraj nesreče.
 - Opredelitev vloge in možnosti CO ter CZ v nesrečah z nevarnimi snovmi.
- To pa je tisto, za kar nam pri delovanju sistema opazovanja in obveščanja ob naravnih in drugih nesrečah tudi gre.

Jelko Kacin

The Operation of the Observation and Alarm System in Natural Disasters and Other Accidents

The system for observation and the giving of alarms in natural disasters and other severe accidents provides an efficient link-up between command structures and rescue teams. More attention needs to be paid to the content of work of this system. It is particularly important that an equal degree of preparedness be achieved throughout the Republic of Slovenia. More emphasis should be placed on preparations for peace-time conditions, and less on preparations for wartime operation.

Experience gained in the Gorenjsko (Upper Carniola) region indicates that all citizens should be acquainted with the work of the Centre for Information and Alarms. The most difficult work awaits civil defence organizations in the case of accidents involving dangerous materials. A model for operations in the case of a spill of sulphuric acid is presented.